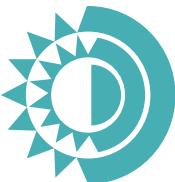

¡BOMBA!

De este lado de la Tierra,
que a nadie salga lo mula;
presten oídos a Lula:
nadie aquí quiere una guerra

K'intsil

Edición de fin de semana, del viernes 8 al domingo 10 de diciembre de 2023

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 9 · NÚMERO 2131 · www.lajornadamaya.mx

K'AN SÍNIK, JUNTÚUL CHAN XMEYAJ KU MÁAN U MUCH' CHE'

U sientifikoil k'aaba'e' *Camponotus sericeiventris* ku müuch' kajtalo'o tu'ux suuk u k'áaxal chák Centro yéetel Sudamérica, ba'ale' beyxan yaan ku yila'al tuláakal tu'ux ti' u Petenil Yucatán.

Ich káastelane' ku ya'alale' káarpintera tumen ku máal u mol u detritóosil che' ti'al u beetik u k'u' yéetel ti'al u tséentik ya'abach mejen ik'elo'ob maas jach táaj chan p'aayach tumen ku beetiko'ob u yantal kuuxum tséentik tuláakal sínik ku paklan yantalo'ob.

Jach k'aanano'ob tumen ku cha'ako'ob u ch'a'ak u yiik' lu'um, yéetel tumen leti'ob jaantik u xiixel

che'ob ts'o'ok u tu'utal wa joojoch chuuñ che'ob mina'an u le'ob.

K'an u boonilo'ob, ts'o'oke' kex chúumuk pulgaadáa u chowakil, ba'ale' u ya'abil sínike', ku beetik u k'u'ob ti' kimen che'ob wa ti' ts'u'uts'uk che'ob kuxa'an. U kama'ache' jach mu'uk'antak ti'al u béeytal u niich'ik le che'obo', tumen ku jojojoliko'ob yéetel ku ja'ajatsko'ob ti'al uliik'siko'ob janal yéetel ti'al u tséentik u mejenil.

Kéen u yu'ub sajbe'entsil yanike', ku chi'ibal, yéetel kéen ts'o'okoke' ku chi'ik u nak' le ba'ax ku jaantiko', ti'al u láalik ácido fórmico ichil, ts'o'oke' le je'elo' ku tóotik tu'ux yáax chi'ibanaja'an.

ANA RAMÍREZ
OCHEL BEMMA

ESPECIAL: FAUNA NUESTRA | P. 41 YÉETEL 42